

Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme

Bora YENİHAN*

Özet

Sosyal politikalar modern anlamda sanayi devrimi ile birlikte doğmuş ve uygulanması konusunda sosyal güvenlik sistemleri gibi çeşitli araçlar kamu gücü ile geçmişten günümüze kadar kullanılmıştır. Sosyal güvenlik anlayışı ve sistemlerindeki gelişmeler başta işçi sınıfı olmak üzere toplumun tamamına çalışma yaşamında ve sosyal yaşamda karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı güvence vermeyi amaçlamış ve sürekli bir gelişim içinde olmuştur. Dönemler itibarıyla Dünya'da ve Türkiye'de sosyal güvenlik alanında yaşanan gelişmeler birbirinden farklı olmakla beraber özellikle cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte Türkiye, batı toplumlarındaki gelişmeleri takip ederek, sosyal güvenlik sisteminin daha modern ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik bir hale getirmeye çalışmıştır. Bu çalışma, öncelikle sosyal politikaları doğuran sebepleri inceleyerek, sosyal politikaların uygulama araçlarından olan sosyal güvenlik anlayışı ve sistemlerinin dünyada ve Türkiye'deki gelişim süreçlerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Literatür taranarak yapılan çalışmada sanayi devrimi sonrasında zaman süreci kendi içinde dönemlere ayrılmış, gelişmiş ülkeler ve Türkiye'deki gelişmeler karşılaştırılarak incelenmiştir. Türkiye'nin sosyal güvenlik anlayışının, Dünya ile kıyaslandığında çeşitli sebeplerden dolayı geç bir dönemde geliştiği ve bununla bağlantılı olarak bir sistem haline gelmesinin de geç bir döneme denk geldiği görülmüştür. Bu geç kalınmışlığın başta finansman sorunu olmak üzere kayıt dışı istihdam gibi sorunları da beraberinde getirdiği, ayrıca Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin bir revizyon ve yenilenme ihtiyacı taşıdığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sanayi Devrimi, İşçi Sınıfı, Sosyal Politika, Sosyal Güvenlik

Understanding Social Security As A Tool of Social Policy: An Analysis of Development of Social Security In The World and Turkey

Abstract

Social policies are born with the industrial revolution in the modern sense, and a variety of tools such as social security systems have been used in the implementation of public power in the past to the present. It was intended to provide security

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bora.yenihan@klu.edu.tr

against social risks they might encounter in working and social life of the entire society, including development, primarily working class in the social security system and understanding, and it has been in continuous development. The respective periods being different developments in the field of social security in the developed countries and Turkey with especially in the next period the proclamation of the republic, Turkey, following the developments in western society has tried to make one for the needs of more modern and society of the social security system. This study primarily examining the reasons causing social policies, understanding and application of the social security system with the means of social policy aims to compare the development of the world and in Turkey. Period of time after scanning the literature devoted to their studies during the period of the industrial revolution, were compared with developments in the world and Turkey. Turkey's approach to social security, when compared with the world, it is developed at a later time for several reasons, and associated therewith the system has also become clear that coincided with a late period. Because of this late developed period, it has occurred financial and undeclared work issues. Also it is understood that Turkey needs an overhaul and renewal of the social security system.

Key words: Industrial Revolution, Working Class, Social Policy, Social Security

---

GİRİŞ

Günümüz toplumsal yaşamına yöne veren ve çoğunlukla kamu gücüyle uygulanan sosyal politikalar bugünkü anlamıyla sanayi devriminin getirdiği olumsuz ve ağır çalışma koşulları içinde doğmuştur. Toplumsal yaşam içinde muhtaçlara ve ihtiyaç sahiplerine yönelik yardım faaliyetleri insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber formel yapılardan uzak olan bu faaliyetler sanayi devrimi ile birlikte yerini daha sistematik, gelişmiş ve kamu gücüyle hayata geçirilen uygulamalara bırakmıştır. Sosyal politikalar günümüze kadar gelen süreçte çeşitli yöntemlerle toplumsal yapıya ulaştırılmış ve sürekli gelişim göstermişlerdir.

Başlangıçta dar anlamda sosyal politikalar çerçevesinde işçi sınıfının çalışma ve yaşam standartlarını düzelterek yükseltmeyi hedefleyen sosyal güvenlik uygulamaları, zamanla sosyal politikaların anlam ve kapsamının genişlemesiyle toplumun bütün kesimlerine refah ve güvence dağıtmayı hedefleyen bir anlayışa dönüşmüştür.

Bu çalışmada sosyal güvenlik anlayışının ve sistemlerinin dünyadaki gelişimine paralel olarak Türkiye'deki gelişimi karşılaştırmalı olarak ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır. Sanayi devrimi öncesi dönemden başlamak üzere sosyal güvenlik anlayışının ve uygulamalarının batı dünyasındaki evrimi ve gelişiminden bahsedilerek, Türkiye ayağında sosyal güvenlik anlayışı üzerine yaşananlar ve gelişmeler dünya ile eş zamanlı olarak irdelenecektir.

1. SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

Kavramsal açıdan ele alındığında "sosyal politika" teriminin ilk defa 19. yy başlarında Alman bilim insanı Wilhelm Heinrich Riehl tarafından kullanıldığı, bir bilim dalı olarak teorisinin ise yine bir Alman bilim insanı olan Otto Von Zwiedineck Sü-

denhorst tarafından ortaya konulduğu kabul edilmektedir (Şenkal, 2007: 28). Anlam olarak ele alındığında ise Avrupa ülkelerinde sosyal politika, Kuzey Amerika'da ise sosyal refah politikası olarak ele alınan "sosyal politika"nın tanımı konusunda literatürde birlik bulunmayan bir kavramdır (Ersöz, 2003: 119). Devlete ait ve topluma yönelik uygulamalar olarak adlandırılacak sosyal politika (Koray, 2007: 19), ülkemizde sosyal politika (içtimai siyaset) kürsüsünün kurucusu Gerhard Kessler (1945: 4) tarafından "toplum içinde yer alan sosyal sınıfların hareketleri, farklılıkları ve birbirleri ile olan mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini korumaya ve sürdürmeye yönelik uygulamalar bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır. Talas ise (1992: 19) sosyal politika kavramını "ekonomik açıdan bağımlı ve güçsüz olan insanların koruma altına alınması amacıyla devlet tarafından meydana getirilen önlemler, çeşitli haklar ve özgürlüklerdir" biçiminde tanımlar. Boden (2005: 106-107) ise sosyal politikayı, "toplum içinde eşitlik, sosyal koruma ve refahın, emek ağırlıklı olarak toplum kaynaklı problemlerle birlikte incelendiği akademik bir çalışma alanı" şeklinde tanımlamaktadır.

Bazı araştırmacılar tarafından sosyal politikaların varlığının sanayi devrimi öncesi dönemlere kadar uzandığı belirtilse de, uygulamaların formel bir yapıda olmaması, yardımların dini kurumlar ve aile dayanışması ile gerçekleştiriliyor olması (Ersöz, 2011: 30), sosyal politikaları doğuşu için sanayi devriminin bir başlangıç olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır. Sanayi devrimi ile yaşanan teknolojik gelişmeler sosyal ve ekonomik yaşamda köklü değişiklikler yaratarak yeni çalışma biçimlerine bağlı olarak yeni sınıflar meydana getirmiş, bununla beraber kapitalist ekonomik sistemin güçlenmesi de sosyal politikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Altan, 2011: 2-3). Dar anlamda sosyal politikaların ortaya çıkışı işçi sınıfının doğmasıyla paralellik göstermektedir. İşçi sınıfının maruz kaldığı olumsuz çalışma ve yaşam koşulları ile işveren karşısında, iş ilişkileri açısından zayıf durumda olması (Tezgel, 2013: 2) korunmalarını zorunlu hale getirmiştir. Dar anlamda sosyal politikalar, kapitalist ekonomik düzenin ve endüstrileşmenin sonucunda ortaya çıkan zorluklar karşısında tek başına zayıf ve korunma şansı olmayan işçileri korumayı hedefleyerek sınıflar arasında meydana gelebilecek çatışmayı engellemeyi amaçlar (Koray, 2010: 10). Bu bakış açısı ile dar anlamda sosyal politikalarının hedef ve kapsamının işçiler ve ailelerinin meydana getirdiği "işçi sınıfı" olduğunu söylemek mümkündür.

Geniş bir perspektiften bakıldığında ise sosyal politikanın kapsamı ve içeriği de değişmektedir. Geniş anlamda ele alındığında sosyal politika, bütün sosyal sınıflar ve bütün sosyal alanları kapsayan bir yapıdadır (Özdemir, 2007: 14). Sosyal politikaların dar bir kapsamdan geniş bir kapsama doğru ilerlemesi 20. yy başlarında yaşanan ekonomik bunalımlar ve I. Dünya Savaşı sonucu oluşan sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara çözüm arayışları ile olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası geniş bir perspektiften ele alınan sosyal politikaları Koray (2010: 27-28) "sosyal vatandaşlık, sosyal eşitlik ve sosyal adalet anlayışının bütünleşmesi" olarak ifadelendirilir.

Dar ve geniş anlamda sosyal politikaların tarihsel süreçte ortaya çıkmasının altında yatan sebepler, kapsamı ne olursa olsun benzerlik göstermektedir. Sanayi devrimi ile kapitalist sistem içerisinde işverenlerin daha fazla kar güdüsü ile hareket etmeleri işçi sınıfının daha uzun sürelerle ve daha az ücretlerle çalıştırılmasına sebep

olmuştur. Yine kadın ve çocukların çok zor şartlar ve çok düşük ücretlerle istihdam edilmesi (Talas, 1997:263) ile kendilerini koruyacak bir güç veya mekanizmanın olmaması nasıl ki dar anlamda sosyal politikaların doğuşuna zemin hazırladıysa, 20. yy da yaşanan ekonomik buhranlar ve dünya savaşları sonucunda, sosyal adalet ve sosyal eşitlikle birlikte toplumsal refahı arttırmak için uygulanan ekonomik politikalarla ortaya çıkan toplumsal sorunlar (Bedir ve diğ., 2013: 6-7) karşısında çaresiz kalan çeşitli toplumsal sınıfların varlığı da geniş anlamda sosyal politikaların doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de sosyal politikaların gelişimi batılı toplumlara göre daha geç bir dönemde gerçekleşmiştir. Batılı toplumlarda sosyal politikanın doğumuna yol açan sanayi devriminin Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşanmaması bu durumun öncelikli sebeplerindedir. Talas (1992: 35) sanayi devriminin getirilerinden olan sosyal politikaların, Osmanlı İmparatorluğu döneminde oluşmamasını, batılı devletlerin gerisinde kalarak tarımsal bir yöntemle hammadde üreticisi olan devletin, zanaatkârları ve atölyede üretim yapan üreticileri teknoloji karşısında korumasız bırakması olarak nitelendirmektedir. Bununla beraber Osmanlı döneminde sosyal politika örneği olarak verilebilecek uygulamalar bulunmakla birlikte yardım niteliği taşıyan bu uygulamalar daha çok din temelli olan ahi teşkilatları, loncalar, vakıflar ve diğer dini kurumlar tarafından yerine getirilmiştir (Bedir ve diğ., 2013: 63-66). Ülkemizdeki sosyal politikalara yönelik modern anlamdaki ilk uygulama ve kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasıyla gerçekleşmeye başladığını söylemek mümkündür. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin henüz ilk yıllarında çıkardığı kanunlarla işçilerin çalışma şartlarının düzenlenmeye ve düzeltilmeye çalışılması bu durumun göstergelerindedir (Selçuk ve Aydoğdu, 2014: 49).

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemlerde ilk sosyal politika uygulamalarının 1924 Anayasası ile olduğu görülmektedir. Her ne kadar sosyal hakları içermese de 1924 Anayasası’nın dernek kurma ve toplanma gibi haklara yer verdiği görülmektedir (Talas, 1992: 111). 1961 Anayasası ise Türk sosyal politika tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Dönem itibarı ile endüstri ilişkileri sistemi yetersiz bir yapıda olsa dahi, gerek Anayasal sisteme giren “sosyal devlet” düşüncesi gerekse de 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları ile sosyal politika alanındaki uygulamalar çoğulcu kapitalist sistemin gereği olan çağdaş ve modern bir yapıya oturtulmaya çalışılmıştır (Bedir ve diğ., 2013: 70). 12 Eylül 1980 yılında yaşanan askeri darbe ise neo-liberal politikaların etkisiyle yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu yeni dönem de başta Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) olmak üzere kamu sektörünün etkinliği azaltılarak, özel sektörün daha hızlı gelişmesi hedeflenmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin bir sonucu da sendika ve konfederasyonların önemli bir bölümünün kapatılması, grev ve lokavtın yasaklanması (Tokol ve Alper, 2015: 63) olarak kendisini göstermiştir. Bu dönemin Türk Endüstri İlişkileri sistemi açısından bir gerileme, çalışan kesim içinse ciddi hak kayıpları anlamına geldiğini söylemek mümkündür. İş hukuku alanında ve geçmişte elde edilen hakları sınırlayıcı yapısıyla dikkat çeken bu dönemde 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları kabul edilmesine rağmen ne Anayasa ile ne de başka bir kanunla kamu çalışanlarının haklarına yer

verilmemiş ve bu durum 2001 yılında 4688 Sayılı Kanun kabul edilene kadar sürmüştür (Bedir ve diğ., 2013: 72). 2012 yılında ise 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlükten kaldırılarak yerlerine 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu iki kanun tek çatı altında toplanmıştır (<https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4916>).

2. SOSYAL POLİTİKANIN ARAÇLARI ve SOSYAL GÜVENLİK ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Sosyal politikalarda diğer tüm teorik düşünceler gibi hayata geçebilmek için çeşitli araçlara ihtiyaç duyarlar (Özdemir ve Dura, 2010: 47). Temelde kamu müdahalesi ve kolektif kendi kendine yardım mekanizması olarak ikiye ayrılan (Tuna ve Yalçıntaş, 2011: 226) sosyal politikanın araçları içinde hukuk kuralları, sosyal politikaların çoğunlukla kamu müdahalesi vasıtası ile uygulama alanı bulması açısından ön plana çıkmaktadır (Tezgel, 2013: 7). Çoğunlukla kamu müdahalesi tarafından hukuk kuralları ile uygulama alanı bulan sosyal politikalar açısından başka araçlar da bulunmaktadır. Başta sosyal güvenlik sistemleri olmak üzere, sosyal planlama, sosyal hizmetler ve yardımlar, sosyal sigorta mekanizması gibi kendine özgü araçlarla da sosyal politikalar hayata geçirilebilmektedirler (Fişek, 2008, Tezgel, 2013: 7). Belirtmek gerekir ki kolektif kendi kendine yardım mekanizması içerisinde de yer alabilmekle birlikte sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal sigortalar günümüzde kendilerine çoğunlukla sosyal güvenlik sistemleri içinde yer bulmaktadırlar.

Genel bir tanımla bireylerin gelecekte karşılaşabilecekleri risk ve belirsizliklere karşı güvence arayışı olarak ifade edilebilecek sosyal güvenlik bir ihtiyaç olarak ele alındığında insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilmektedir (Gökbayrak, 2010: 142). Modernite öncesi dönemlerde genellikle dinsel bir yapıya sahip ve yardımlaşma şeklinde giderilen bu ihtiyaç, modernite sonrası insanların teknolojiye olan açıklıklarının ve bunun sonucunda sürekli değişen yaşam biçimlerinin beraberinde getirdiği mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik özellikleri olan çeşitli risklerin artarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum sonucunda, ortaya çıkan risklere karşı oldukça dağınık ve artık ihtiyacı karşılayamayan tedbirlerin kamu düzeni ile bir araya getirilerek yeni uygulamalara geçilmesini zorunlu kılmıştır (Ayhan, 2012: 42).

Sosyal güvenlik kavramının ve sosyal güvenlik anlayışının gelişimi sanayi devrimi ile birlikte olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte işçi sınıfının doğması ve sermayenin daha fazla kar güdüsü ile birlikte ortaya çıkardığı ağır şartlar 19. yy sonlarına kadar devlet tarafından paternalist bir anlayışla ve gönüllü yardım esasına dayalı uygulamalarla çözümlenmeye çalışılmış fakat toplumun ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kalmıştır (Özşuca, 2013: 441). Sosyal güvenlik alanında ilk modern uygulamanın "sosyal sigorta" mekanizmasının kurulmasıyla başladığını söylemek mümkündür. 19. yy sonlarında Almanya'da Bismarck tarafından işçi kitlesinin çok az bir kısmını kapsayan yardımlaşma ve dayanışma sandıkları ile özel sigorta sistemi yerine sosyal sigorta sistemi kurulmasına yönelik olarak ilk adımlar atılmıştır. Bismarck yeni sistem ile işverenlerin sorumlulukların yeniden düzenlenmesi

yerine sigorta kurulması yoluna gidilmesi gerektiğini savunmuş, ayrıca karşılaşılabilecek risklerin kapsamının genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bismarck tarafından hazırlanan bu yöndeki bir kanun tasarısı ile zorunlu sigorta sistemi ilk defa Almanya'da hayata geçmiştir (Dilik, 1988: 76-77). Zorunlu sigorta tekniğine dayalı olarak uygulanmaya başlanan bu sistem ile Bismarck, sanayi devriminin getirdiği ağır şartlar ve sermayenin baskıları sonucu yaşam şartları gün geçtikçe kötüye giden işçi sınıfının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır (Güzel, 2005: 63). Burada belirtmek gerekir ki Bismarck tarafından işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşullarını düzeltmeye yönelik olarak atılan bu adımların arkasında yatan sebeplerden birisi de işçilerin artan şekilde örgütlenmesidir. Bismarck'ın sosyal güvenlik alanında gerçekleştirdiği reformların, artan şekilde örgütlenen işçilerin sol akımların etkisi altına girmesini engellemek gibi bir amacı olduğunu da söylemek mümkündür (Çelik, 2013: 2).

20. yy başlarında yaşanan ekonomik kriz Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere bütün dünyayı etkisi altına alarak büyük bir ekonomik çöküşe sebep olmuştur. Bu krizin etkilerini azaltarak ortadan kaldırmayı hedefleyen dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından sosyo-ekonomik sorunların çözümü için "New Deal (Yeni Anlaşma)" adı verilen bir plan devreye sokulmuştur. Bu plan çerçevesinde 1935 yılında "Social Security Act (Sosyal Güvenlik Kanunu)" yürürlüğe konularak, sosyal güvenliğin dünyada ilk defa yeni bir kavram olarak ortaya çıkması ve hukuk literatürüne girmesi sağlanmıştır (Ayhan, 2012: 42).

Takip eden yıllarda sosyal güvenlik adına gerçekleştirilen diğer bir büyük adım ise İngiltere de atılmıştır. Beveridge Raporu olarak bilinen ve Sir William Beveridge tarafından hazırlanan raporda "yoksulluk çağdaş bir toplumun yüz karasıdır" vurgusu yapılarak (<http://urundergisi.com/makaleler.php?ID=1641>), sosyal güvenliğin belirli bir oranda gelirin bütün vatandaşlara sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Çubuk, 1983: 172-173). Özünde çağdaş toplum ve yoksulluk kavramlarının birbirileri ile bağdaşmayacağı ilkesi yer alan Beveridge Raporu, yoksullukla mücadele ve yoksulluk sorununun çözümü için ilk defa geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemini ortaya koymuştur (Güzel, 2005: 63).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından dünyada sosyal güvenliğin seyri uluslararası boyutlara taşınarak kendisine uluslararası metinlerde yer bulmaya başlamıştır. 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından yayınlanan ve "Atlantik Şartı" olarak isimlendirilen sekiz maddelik bir bildiri de bütün ülkelerin ekonomik yaşamda yapacağı işbirliği sayesinde, bütün insanlar için daha iyi çalışma koşulları, refah düzeyi ve sosyal güvenlik sağlamaları gerektiği vurgulanmıştır (Mumcu ve Küzeci, 2015: 117). Sosyal güvenlik alanından en önemli kaynaklar olarak "İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi", ILO sözleşmeleri ve diğer uluslararası sözleşmeler gösterilebilir. Sosyal güvenliğin uluslararası boyutta gelişerek günümüze kadar gelen süreçte, bu gelişime katkıda bulunan uluslararası metinlerden bazıları şunlardır:

1. *İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi*: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi", özellikle 22. ve 23. maddeleri ile sosyal güvenlik hakkına atıfta bulunmaktadır. Beyanname-

nin 22. Maddesi “Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibarıyla, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır” ifadesine yer verirken 23. Maddesi “Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında eşit ücrete hakkı vardır. Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır. Herkesin menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır” ifadelerine yer vermiştir (http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html).

2. ILO (International Labour Organization/Office) Sözleşmeleri: ILO tarafından çalışma yaşamını düzenlemeye yönelik olarak yayınlanan sözleşmeler ve tavsiye kararları içerisinde sosyal güvenlikle ilgili olarak üç sözleşme ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki 1952 yılında kabul edilen “102 Sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları” sözleşmesidir. Bu sözleşmenin önemi zengin veya fakir, geri kalmış ya da kalkınmış bütün ülkelerin uygulayabileceği sosyal politikaları içermesinden kaynaklanmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2011: 47). Sosyal güvenlikle ilgili dokuz riskin (hastalık, işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, analık, sakatlık, ölüm ve aile ödenekleri) sayıldığı sözleşmede, sözleşmeyi onaylamak isteyen devletlerin bu risklerden en az üç tanesine karşı koruma güvencesi sağlaması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca bu üç riskten en az bir tanesinin işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı ile ölüm risklerinden birisini içermesi gerektiğine atıf yapılarak, korumanın aktif nüfusun en az % 20’si ya da işçilerin en az % 50’lik kısmını kapsaması gerektiği belirtilmiştir (Alpar, 2000: 4). ILO tarafından kabul edilen ve sosyal güvenliğe yönelik olan diğer sözleşme kararları ise 1962 yılında kabul edilen “118 Sayılı Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılmasına İlişkin Sözleşme” ve 1982 yılında kabul edilen “157 Sayılı Sosyal Güvenlik Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme”lerdir (<http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:1:0::NO::>).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve ILO sözleşmeleri dışında Avrupa ülkeleri arasında imzalanan ve sosyal güvenlik anlayışı ile sosyal güvenlik sistemlerinin gelişimine katkıda bulunan çeşitli uluslararası anlaşmalar bulunmaktadır. Bu anlaşmalardan önemli olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Avrupa Sosyal Şartı: Temel sosyal ve ekonomik hakları koruma altına almayı amaçlayan ve 1961 yılında imzalanan Avrupa Sosyal Şartı, çalışma ve örgütlenme gibi hakların yanında sosyal güvenlik hakkını da koruma ve güvence altına almaktadır (Aydın, 2014: 25). Özellikle birinci bölümde bahsedilen “Madde 12. Tüm çalışanlar ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler sosyal güvenlik hakkına sahiptir.”, “Madde 13. Yeterli kaynaklardan yoksun olan herkes, sosyal ve tıbbi yardım alma hakkına sahiptir.” ve “Madde 14. Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.” ile direkt olarak sosyal güvenlik haklarına atıfta bulunmaktadır (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>).

2. *Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu*: 1968 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu 13 ülke tarafından onaylanmış ve sosyal riskler ILO'nun "102 Sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları" sözleşmesinde olduğu gibi dokuz tane olarak belirtilmiştir (İzgi, 2008: 87). Ancak 102 Sayılı Sözleşme Kararı'ndan farklı olarak Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu'nu onaylayan ülkelerin bahsi geçen sosyal risklerden en az üç tanesini değil, en az altı tanesini onaylaması gerekmektedir. Ayrıca Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu, sosyal güvenliğin yönetiminin işçi ve işveren temsilcilerine bırakılarak, finansmanının da işçi ve işveren primleri veya vergilerle sağlanması gibi hükümleri de içermektedir (Taşçı, 2013: 64).

3. *Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi*: 1977 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, temelde sosyal güvenlik hakkı üzerinden hareket ederek eşitlik ilkesine vurgu yapmıştır. Genel kabul gören ilke, hiçbir insanın gelir seviyesi düştüğü sebebiyle temel hak ve ihtiyaçlarından mahrum bırakılmaması, bu konuda devlet desteğinin geliştirilecek sosyal yardım programları ile gerçekleştirilmesidir (İzgi, 2008: 87-88).

3. DÖNEMLER İTİBARIYLA SOSYAL GÜVENLİK ANLANINDAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Tarihsel süreç içerisinde sosyal güvenlik alanında ülkemizde yaşanan gelişmeler batı toplumları ile benzerlikler göstermektedir. Ancak burada dikkat çekici ayrım noktası ülkemizdeki gelişme ve yeniliklerin batı toplumlarından görece uzun süreler sonra gerçekleşmesidir. Bu durum incelendiğinde Osmanlı döneminde sanayileşme sürecine girilememesi (Bigat, 2007: 43) ve sanayi devriminin yaşanmaması başlıca sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devriminin Osmanlı sınırları içinde yaşanmamış olması, batılı toplumlarda geleneksel sosyal güvenlik tekniklerinin yerini yavaş yavaş modern tekniklere bırakmaya başlamasına rağmen, Osmanlı'nın sosyal güvenlik alanında oldukça geri bir durumda kalmasına sebep olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde sosyal güvenlik ihtiyacı hala dinsel temelli hayır kurumları, aile içi dayanışma ve meslek örgütleri vasıtası ile giderilmeye çalışılırken (Güzel ve diğ., 2012: 25), batılı toplumlarda modern sosyal güvenlik sistemlerinin ilk uygulamaları diyebileceğimiz sosyal sigorta alanında çalışmalar başlamıştır. Bismarck tarafından Almanya'da ülkemize göre çok erken bir dönem diyebileceğimiz 19. yy sonlarında hastalık, kaza, yaşlılık ve sakatlık sigortalarının oluşturulmuş olması bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden birisidir (Ekin ve diğ., 1999: 33-34).

3.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem Açısından Batı Toplumları ve Osmanlı Devleti'ndeki Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Sanayi devrimi öncesi dönemler için bir sosyal güvenlik sisteminden bahsedememekle birlikte informal bir yapıda olsa da yardımlar boyutunda bazı sosyal politika benzeri uygulamalardan bahsetmek mümkündür (Ersöz, 2011: 30). Bu dönem

sosyal güvenliğe yönelik uygulamalar açısından hem batı toplumlarında hem de Osmanlı toplumunda benzerlikler göstermektedir.

Sanayi devrini öncesi batı toplumları sosyal güvenlik ihtiyaçlarını temelde dinsel içerikli yardımlar, mesleki örgütler ve daha az düzeyde olmak üzere devlet yardımları ile karşılamaktaydılar. Dinsel içerikli yardımlar daha çok kilise tarafından fakir halka tıbbi bakım, parasal ve aynı yardımlar şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca haclı seferleri sırasında kurulan dini-askeri içerikli tarikatlarda başta Hristiyan hacılar olmak üzere fakir ve düşkün halka yardımlar sunmaktaydılar. Devlet tarafından sağlanan yardımlar ise özellikle 16. yy başlarında şehirlere ait fakir tüzüklerinin hayata geçirilmesi ile sistemli bir hale gelmiştir. Bu tüzükler uyarınca her şehir ve belediye kendi sınırları içinde yaşayan fakir halka bakmakla yükümlü tutulmuşlardır. Dinsel içerikli yardımlar ve devlet yardımları dışında sanayi devrimi öncesi batı toplumlarında mesleki örgütler ön plana çıkmaktadırlar. Maden işçileri tarafından başlatılıp daha sonra zanaatkarlar tarafından da benimsenen bu örgütler önceleri gönüllü daha sonraları da zorunlu hale getirilen yardım sandıkları ile üyelerine hastalık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm gibi durumlarda çeşitli yardımlar sunmaktaydılar (Dilik, 1988: 48-55). Korporasyon Dönemi olarak adlandırılabilir bu dönem, aynı mesleki faaliyeti ve zanaatı icra edenlerin birbirlerine yakın bir ortamda toplanarak bir araya gelmeleri ile mesleki örgütler kurmalarını ifade etmektedir. Bu dönem 18. yy. ortalarına kadar sürmüş ve sanayi devrimi ile birlikte ortadan kalkmıştır (Gerek ve Diğ., 2013: 4).

Bu dönem Osmanlı'da sosyal güvenlik ihtiyaçları öncelikle dinsel temelli olan yardımlara dayanmaktaydı. Daha sonra ise batıdaki benzeri olan mesleki örgütlerle sosyal güvenlik ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Osmanlı'da dini ağırlıklı olan zekât ve fitre ön plana çıkmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde yüksek gelirli kimselerin dini inanışlar gereğince muhtaç durumdaki insanlara zekat, fitre, sadaka vermeleri, bağış yapmaları vb. gibi dinamiklere dayanan bir yardım şekli olan dini yardımlar (Zengin ve Diğ., 2012: 136) daha çok bireysel bir sisteme dayanmaktadır. Osmanlı dönemi içerisinde kendisine yer edinmiş ve günümüze kadar değişen yapılarıyla gelmiş olan bir diğer yardım uygulaması da vakıf müesseseleridir. İnsanların yardımlaşma amacıyla taşınır ve taşınmaz mallarını toplum ihtiyaçlarını karşılamak için dini ve hayri düşüncelerle halkın kullanımına tahsis etmelerine dayanan bu sistemin temelleri zekât ve fitre de olduğu gibi dini öğretilerden güç almaktadır (Işık, 2009: 1-2). Sanayi devrimi öncesi dönemde batı toplumlarındakine benzer şekilde meslek örgütleri yapılanmaları Osmanlı'da da görülmektedir. 13 yy. kurulmaya başlayan "Ahi Teşkilatları" bu meslek örgütlerinin ilk örnekleri olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma yaşamını dini ve ahlaki değerlere göre düzenleyen Ahi Teşkilatları (Bigat, 2007: 44), tamamen din ve tasavvuf yapısına dayanmakta, müslüman olmayanları da kabul etmemekteydi. Üyelerinin karşılaşabilecekleri ekonomik ve sosyal tehlikelere karşı çeşitli korumalar sunan Ahi Teşkilatları, tamamen dinsel temelli olmaları ve toplumun tamamına yönelik işlevleri olmaması sebebiyle yeni arayış ve oluşumlara zemin hazırlamışlardır (Gündüz ve diğ., 2012: 41). Bu durum "Lonca Teşkilatları"nın kurulmasının beraberinde getirmiştir. Lonca Teşkilatları ahi-likten farklı olarak din ve tarikat esaslarına tabi olmayan, dini inanışı ne olursa olsun

bütün zanaatkâr ve meslek erbaplarına yönelik hizmet veren mesleki yapılanmalar olarak karşımıza çıkar (Bigat, 2007: 45). Lonca teşkilatları, “Orta Sandıkları” ve “Tevaün Sandıkları” ile üyelerine karşılaşılabilecekleri yaşlılık, hastalık, sakatlık ve ölüm gibi tehlikelere karşı destek olarak yardımlarda bulunmuşlardır (Süzek, 2012: 11-12).

Görüldüğü üzere sanayi devrimi öncesi dönemlerde batı toplumlarında ve ülkemizde (Osmanlı Dönemi) toplumun üyeleri sosyal güvenlik ihtiyaçlarını benzer şekillerde karşılamaktaydılar. Ancak burada ayırım noktası olarak “dinsel öğretiler” ön plana çıkmaktadır. Batı toplumlarında kilise ve diğer dini kuruluşların yaptığı yardımlar önemliken asıl ağırlığın zayıfta olsa devlet yardımları ve mesleki örgütler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı’da dini öğretiye dayalı yardımlar ön plandayken, mesleki örgütler üzerinden yapılan yardımların dahi önemli bir süre boyunca dinsel temelli olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Sanayi Devrimi Sonrası 19. Yüzyıl Açısından Batı Toplumları ve Osmanlı Devleti’ndeki Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Sanayi devrimi ile birlikte formel sosyal güvenlik anlayışına doğru yaşanan değişim, sanayileşen ülkelerin 19. yy. da devletin yasal araçları ile sosyal risklere önlemler almaya başladığı bir dönemi başlatmıştır (Özşuca, 2013: 443). Sanayi devrimi ile birlikte makineleşme ve değişen çalışma biçimleri, üretim tarzları ve artan köyden kente göç dalgaları işi sınıfının doğumuna zemin hazırlamıştır. Kapitalist sistemin daha fazla kar güdüsü ve işçileri sadece üretimin araçlarından birisi olarak görmesi, işçi sınıfını çok zor şartlar altında çalışmak ve yaşamak durumunda bırakmıştır (Çelik, 2002: 8, Yazgan, 1992: 39). İşçi sınıfının yaşadığı bu zorluklar karşısında 19. yy. da kamu gücüyle alınan ilk önlemler İngiltere’de gerçekleşmiştir. 1802 yılında fabrikalardaki çalışma koşullarını düzenleyen ilk yasalar olan “Fabrika Yasaları” kabul edilmiştir. Fabrika Yasaları’nın bu ilk uygulaması sadece çocukları kapsamaktaydı ve içerik olarak tekstil fabrikalarında çalışan çocukların günlük 12 saatten fazla çalıştırılmamasını içermektedir. Devam eden yıllarda İngiltere’de 1833 yılında çıkarılan Fabrika Yasası ile 9 yaşından küçük çocukların tekstil fabrikalarında çalıştırılması yasaklanmıştır. Ayrıca aynı yasa 9-13 yaş arası çocukların günde 9 saatten ve haftada 48 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklarken, 14-18 yaş arası çocuklarında günde 10 saatten fazla ve haftalık 69 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklamıştır. Yine İngiltere de 1847 yılında çıkarılan “10 Saat Yasası” ile kadınların ve genç işçilerin tekstil fabrika ve atölyelerinde günlük çalışma süreleri 10 saat ile sınırlandırılmıştır. 1908 yılına kadar olan gelişmeler incelendiğinde, İngiltere’de erkek işçileri korumaya yönelik bir yasa olmadığı görülür. Erkek işçileri de korumayı hedefleyen ilk yasa İngiltere’de 1908 yılında kömür madenlerinde çalışan işçilerin günlük çalışmalarını 8 saat ile sınırlayan yasayla olmuştur. Fransa’da ise 1848 yılında yaşanan “İkinci Cumhuriyet Devrimi” ile iş saatleri Paris’te çalışan işçiler için günlük 10 saat, Paris dışında çalışan işçiler için günlük 11 saat ile sınırlandırılmıştır (Çelik, 2013: 15-17).

İşçi sınıfı ve mücadelesi adına çalkantılı geçen 19. yy. da sosyal güvenlik adına atılan en önemli adım Bismarck tarafından Almanya’da gerçekleştirilmiştir. Sanayi-

leşme sürecini çok ağır biçimde geçiren ve 1877 ekonomik krizi ile iyice zor durumda kalan ve yaşam şartları gündend güne kötüye giden işçilerin sosyal risklere karşı güvenliğini sağlamak için ilk sosyal sigorta sistemi Almanya'da kurulmuştur (Güzel, 2005: 64). Bismarck modeli olarak adlandırılan bu sistemin getirdiği yenilikler içinde; 1883 yılında hastalık sigortasının kabulü, 1884 yılında iş kazası sigortasının kabulü, 1889 yılında yaşlılık sigortasının kabulü bulunmaktadır (Ayhan, 2012: 46). Kabul edilen bu yasalar uyarınca (Korkusuz ve Uğur, 2013: 75):

1. Hastalık sigortası 1/3 oranında işçinin katkısı, 2/3 oranında işveren katkısı ile sağlanmakta; hastalık halinde, ücretsiz tıbbi yardım ve 13 hafta boyunca kendine 1/2 ücret tutarında geçici işgöremezlik ödeneği ödenmekteydi.

2. Malullük ve yaşlılık sigortası için sigortalı ve işveren primleri yanında, devletin de genel bütçeden katkısı öngörülmüştü.

3. İş kazaları halinde yapılan yardımlar, sadece işveren derneklerince karşılanmaktayken, iş kazasına ilişkin yasa, sorumluluk ilkesi yanında, kazanın yükünün işverene ait olduğu esasını benimsemişti.

Özel sigortanın zorunlu hale getirilmesi ve finansmanına işçilerle işverenlerin katılması ilkelerini taşıyan bu sistem, kazanç esasına ve mesleki faaliyet ölçütüne bağlıydı (Balci, 2008: 91).

19. yy. sonları ve 20. yy. başlarına kadar devam eden süreçte batı toplumlarında yaşanan diğer önemli gelişmeler ise; İngiltere'de 1908 yılında "Yaşlı Aylığı Yasası" ve 1911 yılında "Ulusal Sigorta Yasası"'nın kabulü, 1914 yılında Avrupa'da 12 ülkede iş kazası, 10 ülkede hastalık sigortası ve 8 ülkede yaşlılık sigortalarının kabul edilmesidir (Çelik, 2013: 17).

19 yy. itibari ile batı toplumlarında sosyal güvenlik anlayışı adına sayılan gelişmeler yaşanırken, sanayi devriminin Osmanlı'da yaşanmamış olmasının de etkisiyle sosyal güvenlik alanındaki ilerlemeler oldukça sınırlı bir seviyede kalmıştır. Vakıfların ve görece Lonca Teşkilatları'nın etkisinin devam ettiği Osmanlı'da sosyal güvenliğe yönelik ilk gelişmelerin Tanzimat döneminde yaşanmaya başladığını söylemek mümkündür. Ancak Osmanlı'da sanayi devriminin yaşanmamış olmasının bir sonucu olarak işçi-işveren ilişkilerinin az olması, sosyal güvenlik alanındaki yeniliklerin de fazla önemli olmayan, sınırlı etkilere sahip ve geçici düzeydeki belgeler düzeyinde kalmasına sebep olmuştur (Korkusuz ve Uğur, 2013: 99). Bu dönemin görece önemli gelişmelerinden ilki 1863 tarihli Maden Nizamnamesi'dir. Bu nizamname ile işçilerle ilgili ilk özel düzenlemeler yapılmıştır. Ereğli kömür bölgesi ile sınırlı bir etkiye sahip olan 1865 Dilaver Paşa Nizamnamesi ile de ücretli iş yükü getirilmiştir. Takip eden yıllarda çıkarılan 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi ise önceki uygulamalara göre daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Ayrıca Maadin Nizamnamesi, işçilerin tatil ve dinlenme zamanları, ücretleri ve ödenme biçimleri, barınma, iş kazalarına karşı önlemler, madenlerde doktor bulundurulması, iş kazasına uğrayan işçilere ve işçi ölümlerinden sonra ailelerine tazminat ödenmesi gibi hükümler taşıması ve sosyal yaşamı düzenleyen ilk belge olması açısından önem taşımaktadır (Bigat, 2007: 43). Tersane-i Amire'ye Mensup İşçi Vesairenin Teaüdiyeti Hakkında 1909

tarihli Nizamname ile 1910 tarihli Hicaz Demir Yolu Memur ve Müstahdemlerin Yardım Nizamname'leri de işçilerin çalışma şartlarıyla ilgili kısmen de hastalık, kaza ve yaşlılık gibi sosyal risklere karşı bazı yardımlar öngörmekteydi. Başta maden işçilerinin ve sonrasında diğer işçilerin çalışma koşullarını düzenlemeye yönelik bu sınırlı adımların yanında aynı dönem içinde memurlara ve askerlere yönelik kurulan yardım sandıkları da bulunmaktadır. 1866 tarihli Askeri Tekaüt Sandığı, 1881 tarihli Emekli Sandığı, 1909 tarihli Askeri ve Mülki Tekaüt sandıkları ile 1917 tarihli Şirketi Hayriye Tekaüt Sandıkları asker ve memurların emeklilik durumlarını ilgilendiren bazı düzenlemelerdi (Tuncay ve Ekmekçi, 2011: 32).

19. yy. da batı toplumlarındaki ve Osmanlı'daki sosyal güvenliğe yönelik gelişmeler incelendiğinde, yeterli olmamakla birlikte çeşitli ilerlemelerin yaşandığı görülmektedir. Sanayi devriminin ve özgürlükçü hareketlerin etkileri batı toplumlarında kendisini daha çok hissettirirken, işçi sınıfının kazanımlarının da aynı oranda Osmanlı'ya kıyasla fazla olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı'da sanayi devriminin yaşanmaması, işçi sınıfının olmaması, zanaat ve tarımsal ağırlıklı üretimin devam etmesi bu durumun önemli sebepleri arasında gösterilebilir. Ayrıca işçi sınıfının oluşmamasına bağlı olarak mücadeleciler bir ortamın ortaya çıkmaması da, Osmanlı'da devletin kamu gücü ile sosyal güvenlik alanında daha fazla yenilikler yapması için gerekli baskı ortamının oluşmasının önüne geçtiğini söylemek mümkündür.

3.3. 20. Yüzyıl Açısından Batı Toplumları ve Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Uygulamaları

20. yy., yaşanan gelişmeler, dünyayı sarsan ekonomik krizler ve dünya savaşları sonucunda özellikle batı toplumlarında sosyal güvenlik alanında atılımlar yapılan bir yüzyıl olmuştur. Özellikle 1929 ekonomik krizi sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin, krizin etkilerini azaltmak için yaptığı çalışmalar ve sosyal güvenlik kavramının hukuki literatüre ve toplum yaşamına girmesi (Ayhan, 2012: 42), İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda William Beveridge tarafından yoksulluğu hedef alan ve yoksullukla mücadeleyi öngören "Universal" bir sosyal güvenlik sistemi düşüncesinin ortaya atılması önemli gelişmelerdir. Beveridge'nin bir rapor halinde İngiliz Parlamentosu'na sunduğu tasarı, yoksullukla mücadele bağlamında işlerlik kazandırılmış bir sosyal güvenlik sistemi ile milli gelirin toplum içinde yeniden dağıtımını ön görmektedir. Toplumun bütün üyelerine asgari bir geliri öngören bu sistem, kazanç esasına dayalı yapısı ile Bismarck Modelinden ayrılmaktadır. Toplumun tamamını korumayı hedef alması dolayısıyla "Universal" model olarak adlandırılan bu sistemin temel ilkeleri şu şekildedir (Korkusuz ve Uğur, 2013: 71-75):

1. Genellik ve sigorta yardımlarında teklik,
2. Yönetimde birlik,
3. Primlerde teklik ve vergilerle katkı sağlanması,

4. Sosyal güvenlik sisteminin “tam istihdam” ve “ulusal sağlık” politikalarıyla desteklenmesidir.

Devam eden süreç içerisinde 1944 yılında ILO'nun 26. toplantısında yayınlanan Filadelfiya Bildirgesinde de yoksulluğa atıfta bulunularak, birinci bölümde yayınlanan temel ilkeler arasında “Yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur” maddesine yer vermiştir (<http://dosya.isvesosyalguvenlik.com/mevzuat/m137.pdf>). 1948 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ile sosyal güvenlik hakkının, bir insan hakkı olduğu kabul edilmiş, ayrıca bildirgenin 22. ve 23. Maddelerinde bu haktan söz edilmiştir ((http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html). 1961 yılında ise Avrupa konseyi üyesi 16 ülke tarafından Avrupa Sosyal Şartı kabul edilmiş ve 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartı'nda temel ekonomik ve sosyal hakların içinde sosyal güvenlik hakkının kabul edilmesi açısından önemlidir. Özellikle 12., 13. ve 14. Maddeleri ile sosyal güvenlik hakkından bahsederek, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini takviye edici bir nitelik taşır (Aydın, 2014: 25). 1988 yılında Ek protokol, 1991 yılında değişiklik protokolü, ve toplu şikayet sistemini öngören ek protokol dışında “Gözden Geçirilen Avrupa Sosyal Şartı” olarak yenilenen bu belge, 12. maddesinin “Sosyal Güvenlik Hakkı” başlığını taşıması açısından önemlidir. Ayrıca gerek Beveridge Raporu gerekse de Filadelfiya Bildirgesinde olduğu üzere yoksulluğa atıfta bulunarak 30. maddesinde “yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı koruma hakkı” ifadesine yer vermiştir (Korkusuz, 2005: 131). 1964 yılında kabul edilen ve 1968 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu ise 13 ülke tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 102 Sayılı ILO sözleşmesinde sayılan 9 sosyal riski içeren bu uluslararası belge, onaylayan devletlerin bu sosyal risklerden en az 6 tanesini kapsayacak şekilde bir sosyal güvenlik sistemi inşa etmeleri konusunda getirdiği yenilikler açısından önem taşımaktadır (İzgi, 2008: 87). 1990 yılında ise, ilk Avrupa Sosyal Kodundan bağımsız olarak, sosyal güvenlikte sağlanan korumayı ve bu alandaki yükümlülüklerini uyumlu kılmak, gelişen koşullara uygun yeni haklar öngörmek amacıyla imzaya açılan “Gözden Geçirilen Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu” başlıklı, ilkinden bağımsız ve zamanlı onun yerini alacak olan yeni bir belge kabul edilmiştir. 1972 yılında imzalanan ve 1977 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ise sosyal güvenlik hakkına vurgu yaparak eşitlik ilkesini ön plana çıkarmıştır. Genel kabul gören ilke, hiçbir insanın gelir seviyesi düşüklüğü sebebiyle temel hak ve ihtiyaçlarından mahrum bırakılmaması, bu konuda devlet desteğinin geliştirilecek sosyal yardım programları ile gerçekleştirilmesidir (İzgi, 2008: 87-88).

20. yy. da batı toplumlarında sosyal güvenlik anlayışı ve sistemlerine yönelik yaşanan bu gelişmeler özellikle gelişmiş ülkelerde refah seviyesini arttırıcı etkiler sağlamışsalar da, 1980'li yıllarda çalışma yaşamı ve toplumsal hayatta yaşanan dönüşümler sosyal güvenlik sistemleri ve kapsamlarına yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Öncelikle sosyal güvenlik sistemlerine getirilen kapsam sorunu ön plana çıkmaktadır. ILO verilerine göre günümüzde dünya nüfusunun sadece % 20'lik bölümünün uluslararası standartlara uygun şekilde sosyal güvenlik sistemlerine dâhil olması sorunu açıklar niteliktedir. Ayrıca dünya nüfusunun yaklaşık %

40'lık bölümünün ise hiçbir şekilde sosyal güvenlik korumasına dâhil olmaması da düşündürücü bir diğer sorundur. Ayrıca az gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerde kayıt dışı istihdamın kalıcı bir çalışma biçimine dönüşmesi de sosyal güvenlik sistemleri açısından gün geçtikçe bir sorun haline almaktadır. Küreselleşmenin körüklediği kaçak insan ve emek göçü, kayıt dışı çalışmayı arttırarak, bir yandan primli sosyal güvenlik rejimlerinde prim ödeyenlerin sayısını azaltmış diğer yandan ise prim ödeyenlerin üzerinden bağımlı nüfus sayısını arttırmıştır. Sosyal güvenlik sistemleri ile ilgili olarak bir diğer sorun ise finansmanı noktasında kendisini göstermektedir. Tahsis edilecek kaynak miktarları, gelir araçları, tercih edilecek finansman yöntemleri, finansmanın temel ekonomik göstergeler üzerindeki yansımaları üzerinde çokça durulan ve tartışılan bir konudur. Sosyal güvenlik sistemleri üzerinde baskı oluşturan bir diğer konuda yaşlanan nüfus ve sağlık harcamalarındaki artış olarak kendisini göstermektedir. Nüfusun yaşlanması sorunu, sosyal güvenlik sistemleri içinde çalışarak prim ödeyen nüfusun sayısını azaltarak bağımlı nüfusu arttırdığı gibi, sağlık alanındaki harcamaları da arttırarak sistem üzerindeki yükü iyice ağırlaştırmaktadır (Alper ve diğ., 2012: 37-47).

Batı toplumlarında bu gelişmeler yaşanırken ülkemizde sosyal güvenlik anlayışının ve sistemlerinin gelişimi 20. yy. da, Osmanlı dönemine göre hızlanmış ve köklü değişiklikler yaşanan bir süreci ortaya çıkarmıştır. Henüz cumhuriyetin ilan edilmediği ancak Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu ve Kurtuluş Savaşı dönemi olarak adlandırılabilir yıllarda çıkarılan iki kanun Türkiye'nin sosyal güvenlik alanındaki ilk hukuksal belgeleri olmaları açısından önemlidir. Bunlar, 1921 tarihli ve 114 Sayılı Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun ve yine 1921 tarihli 151 Sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun'larıdır. 114 Sayılı Kanun'la kömür tozlarının satışından elde edilecek gelirin maden işçileri yararına kullanılması amaçlanmış, 151 Sayılı Kanun'la da "İhtiyat" ve "Tevaün" sandıkları kurularak işverenlerin belirli durumlarda işçilere sağlık yardımları yapması hedeflenmiştir (Güzel ve diğ., 2012: 30).

Cumhuriyet döneminin ilk iş yasası olan 1936 tarihli ve 3008 Sayılı İş Kanunu ile sosyal sigortaların kademeli bir şekilde kurulması planlanmış, ancak ilk sigorta kollarının kurulması sosyal sigortaların kuruluş tarihi olan 1946 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Bu dönemde sosyal güvenlik ihtiyacı açısından bütüncül bir yaklaşımı gerektiren iç ve dış faktörlerin varlığına rağmen parçalı bir sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır (Makal, 2002: 399). 1946 yılında yürürlüğe giren 4792 Sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu, işçiler açısından sosyal güvenlik sisteminin alt yapısını hazırlamıştır. 1950 yılında ise 5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu ile kamu sektörü çalışanları tek çatı altında sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmişlerdir. Sigorta kolları ise sırasıyla; 1945 tarihli 4772 Sayılı İş Kazası, Meslek Hastalıkları ve Analık Kanunu, 1949 tarihli 5417 Sayılı İhtiyarlık Kanunu, 1950 tarihli 5502 Sayılı Hastalık ve Analık Kanunu ile 1957 tarihli 6900 Sayılı Maluliyet, İhtiyarlı ve Ölüm Sigortaları Kanun'ları ile hayata geçmişlerdir. 1964 yılında ise 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile önceki dönemlerde muhtelif şekil ve tarihlerde düzenlenen sigorta kolları tek bir kanun ile birleştirilerek İşçi Sigortaları Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu

(SSK) adını almıştır. 1972 yılında yürürlüğe giren Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (Bağ-Kur) sayesinde kendi nam ve hesabına çalışanlar da sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmişlerdir. Bunun sonucunda SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'dan oluşan parçalı bir sosyal güvenlik sistemi hayata geçirilmiştir (Gökbayrak, 2010: 145). Primli rejime dayanarak oluşturulan sosyal güvenlik sisteminin, prim ödeme güç ve kabiliyeti olmayanları da sosyal güvenlik sistemine dâhil etmeyi amaçlayan ve primsiz rejim prensibine dayanan sosyal yardım ve sosyal hizmet ayakları da 1976 tarih ve 2022 Sayılı Kanun ile 65 yaşın üzerindeki yoksullara aylık verilmesi; 1986 tarih ve 3294 Sayılı Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurularak, vakıflar aracılığıyla yoksullara ayni ve nakdi yardım yapılması; 1983 tarih ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile muhtaç çocuk, yaşlı ve sakatlarla yönelik hizmet sunumu; 1992 tarih ve 3816 Sayılı Yeşil Kart Kanunu ile yoksul vatandaşlara sağlık yardımı olarak hayata geçirilmiştir (Güvercin, 2004: 92-93).

Özellikle finansman sorunundan kaynaklı olarak 2000 yıllara bütün dünyada olduğu gibi Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde de revizyon ve yenilik ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. 1999 yılında çıkarılan 4447 Sayılı Kanun, sosyal güvenlik sisteminde oluşabilecek açıkları kapatmaya yöneliktir. Bu kanun kapsamında emeklilik yaşının kademeli olarak kadınlarda 58 ve erkeklerde 60'a çıkarılması, prime esas kazançların artırılması ve bazı sigorta kolları için alınan prim tutarlarının yükseltilmesi gibi uygulamalara gidilmiştir. (Özsuca, 2003: 144-148). Bu dönemde 4632 Sayılı Bireysel Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile tamamlayıcı bir özellik taşıyan bireysel emeklilik sistemi oluşturulmuş, çeşitli kanun hükmünde kararname vasıtasıyla SSK, Bağ-Kur ile İş ve İşçi Bulma Kurumu yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır (Gökbayrak, 2010: 146-150).

2008 yılında 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun yürürlüğe girmesi ile de SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı Kanunları yürürlükten kaldırılarak tümünün tek çatı altında toplanmaları sağlanmıştır (<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.5510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch>).

20. yy. da başta Avrupa olmak üzere batı toplumlarında yaşanan gelişmeler açısından ele aldığımızda Türkiye'nin 1948 yılında ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyanamesini" 1949 yılında kabul ettiğini görmekteyiz (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>). ILO tarafından 1952 yılında kabul edilen 102 Sayılı Sosyal Güvenliğin Aşgari Normları Sözleşmesi ise ülkemizde yaklaşık 20 yıllık bir gecikme sonucu 1971 yılında kabul edilmiş ve 1974 yılında yürürlüğe girmiştir. 1961 yılında imzalanan Avrupa Sosyal Şartı ise ülkemiz tarafından 1996 yılında bazı maddelerine çekince koymak suretiyle imzalanmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Türkiye tarafından imzalanan bu belge Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı belgesidir (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/26488>). 1968 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu ise Türkiye tarafından diğer 12 ülkeyle birlikte onaylanmıştır (Korkusuz ve Uğur, 2013: 87). Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ise 1977 yılında yürürlüğe girmiş ve 1976 yılında Türkiye tarafından onaylanarak Avrupalı devletlerle aynı yıl yürürlüğe sokulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15655>).

Batılı ülkelerle benzer şekilde ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi de çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Görece olarak genç bir sosyal güvenlik sistemine sahip olmamıza rağmen finansman sorunu sosyal güvenlik sistemimiz karşısındaki en büyük tehdit olarak görünmektedir. Finansal sorunlar getirdiği problemler 1999 yılında itibaren sistemimizin yeniden gözden geçirilerek revize edilmesini gerektirmiş ve çeşitli adımlar atılmıştır. Bir diğer problem ise kayıt dışı istihdamın ülkemizde yüksek boyutlara ulaşmasıdır. Kayıt dışı istihdam hem ödenen prim miktarını azaltarak hem de prim ödeyenlere olan bağımlı nüfusu arttırarak sosyal güvenlik sistemimizin finansman sorununu daha fazla büyütmektedir (Gümüş, 2010: 7-10).

SONUÇ

Sanayi devrimi ile birlikte bütün dünyada başta çalışma biçimlerinde yaşanan değişimler çok kısa bir süre içinde etkilerini sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda da göstermeye başlamıştır. Teknolojik ilerlemeler, makineleşme, fabrikaların sayısının artması ve yeni üretim biçimleri kırsal alanlardan kentlere göç hareketlerini tetiklemiş, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir dönüşümü başlatmıştır. Büyüyen şehirler ve fabrikaların iş gücü ihtiyacı, ortaya çıkmaya başlayan yeni aile yapısı, yeni çalışma biçimleri ve üretim tarzı işçi sınıfının doğumuna zemin hazırlamış ve sanayi devriminin en önemli sonuçlarından birisi olan toplumsal sınıflar ve bu sınıfların en önemlisi olan işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Yaşamlarını sürdürmek için emeklerinden başka hiçbir şeyi olmayan işçi sınıfı, kapitalist sistem içerisinde sermayenin sürekli artan kar isteği karşısında çok kısa sürede çaresiz kalarak insan onuruna sığmayan şartlarda çalışma ve yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Kapitalist ekonomik sistemin sözleşme serbesti adı altındaki uygulamalarının işçi sınıfının sorunlarına çözüm üretmeyeceği gerçeği sonucunda kamu gücüyle belirli önlemler alınması zorunluluğu kendisini göstermiştir. Bu şartlar altında ortaya çıkan sosyal politika kavramı, kamu vasıtasıyla çeşitli araçlar kullanarak ilk başlarda işçi sınıfının ve ilerleyen süreçte tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulamalara gitmiştir. Sosyal güvenlik, hem kapsamı hem de uygulama alanları açısından sosyal politika uygulamalarının öne çıkan araçlarından birisi olmuştur. Batı toplumlarında önceleri yavaş bir şekilde gelişen sosyal güvenlik anlayışı ve uygulamaları, işçi sınıfının güçlenerek ve sosyal, siyasal, ekonomik alanlarda kendisini daha fazla hissettirmesiyle birlikte özellikle 20. yy. da hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Ancak batı toplumlarında önceleri işçi sınıfının daha sonra tüm halkın sosyal güvenlik anlamındaki kazanımlarını Türkiye’de eşit derece de görmek mümkün olmamıştır.

Sanayi devrimine kadar bütün dünyada olduğu üzere Osmanlı toplumunda da geleneksel yöntemlerle giderilmeye çalışılan sosyal güvenlik ihtiyacı, o günün şartlarında gerek kültürel gerekse de dini motifler çerçevesinde giderilmeye çalışılmıştır. Ancak sanayi devriminin Osmanlı’da yaşanmamış olmasının bir sonucu olarak işçi sınıfının oluşmaması, tüm toplumun sosyal güvenlik anlamında kazanımlar elde etmesini engellemiştir. İşçi sınıfının bu noktadaki önemi, batı ülkelerinde başta sosyal güvenlik alanındaki kazanımlar olmak üzere, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal ka-

zanımların işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşmiş olmasıdır. 20. yy. başlarına gelindiğinde batılı toplumların sosyal güvenlik alanında yaptığı atılımlar, sosyal sigortaların kurulması, çalışma saatlerinin ve şartlarının düzenlenmesi, kadın ve çocuk çalıştırmanın kontrol altına alınması çabaları kendisini Osmanlı'da gösterememiş ve Cumhuriyet dönemine sosyal güvenlik alanında bir miras ve alt yapı bırakılamamıştır.

Türkiye'de sosyal güvenliğin önemi Cumhuriyet dönemi ile anlaşılmaya başlanarak gerekli düzenlemeler getirilmiştir. Cumhuriyet dönemi yönetimlerinin bu konuda yaklaşımlarını anlamak için, henüz Kuruluş Savaşı esnasında ve Cumhuriyetin bile ilan edilmediği dönemlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konunun ele alınarak bazı yasaların yürürlüğe konulması verilebilecek örneklerdir. İyi niyetli çabalar ve çalışmalara rağmen gerek Cumhuriyetin henüz genç olması gerekse de önceki dönemlerden aktarılan bir alt yapının olmaması sosyal güvenlik alanındaki çalışmaların istenen düzeyin altında kalmasına sebep olmuştur. 20. yy. açısından ele alındığında tüm dünyada sosyal güvenlik alanındaki iyileştirme ve yenilikleri de içeren uluslararası metin ve anlaşmaları onaylayan (bir kısmı daha geç sürelerle de olsa), toplumun tamamını kapsayıcı düzenlemelerle bir sosyal güvenlik sistemi kuran Türkiye, geç de olsa batılı toplumların sosyal güvenlik anlayışına yakın bir sisteme işlerlik kazandırmaya çalışmıştır.

Burada dikkat çekici nokta, çalışmalarını 19. yy. da başlamış sosyal güvenlik sistemlerine sahip batılı ülkelerin günümüzde karşı karşıya oldukları finansman, kayıt dışı istihdam, yaşlanan nüfus gibi sosyal güvenlik sistemlerini tehdit eden tehlikelerle, Türkiye'nin, sosyal sigorta sisteminin kuruluşu milat kabul edilirse henüz 70 yıllık bir sosyal güvenlik sistemine sahip olmasına rağmen karşı karşıya kalmasıdır. Bu durumda, geçmişten gelen bir sosyal güvenlik mirasımızın ve kültürümüzün olmamasının, teknolojik, ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmelerimizin batılı toplumların gerisinde olmasının etkileri olduğu söylenebilir. Beraberinde revizyon ve yenilenme ihtiyaçlarını da getiren bu şartlar, gerekli düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmadığı takdirde Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemini derin bir kaosa sürüklemek riskini taşımaktadır.

Temelde Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin hayata geçirilmesi ve işlerlik kazandırılması konusunda geç adımlar atarak batılı toplumların gerisinde kalmasını sanayi devrimini yaşamamasına ve bununla direkt bağlantılı bir biçimde işçi sınıfının doğumunun gecikmesine bağlamak mümkündür. Başta Kıta Avrupa'sı olmak üzere, tüm dünyada toplumsal kazanımların işçi sınıfının önderliğinde olduğunu tarihsel gelişmelere dayandırarak söylemek mümkündür. İşçi sınıfının olmadığı veya geç geliştiği Türkiye'de de sosyal güvenlik hakkı gibi temel insan haklarından olan sosyal kazanımların ortaya çıkışının gecikmesi ve yetersiz seviyede gerçekleşmesi bu çerçevede normal karşılanması gereken bir durumdur. Geciken ve yetersiz seviyede olan bu kazanımların, Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin karşı karşıya olduğu tehlikelerin de göz önüne alınarak hızlandırılması ve iyileştirilmesi toplumsal yaşamın kalite ve standartlarının gelişmiş toplumlar seviyesine çıkarılması için önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpar, Bülent (2000), "ILO Sosyal Güvenlik Nihai Raporu ve Gerçekleşen Değişiklikler", Kamu-İş Dergisi, Cilt 5, Sayı 4, s. 1-16.
- Alper, Yusuf, Değer, Çağaçan ve Sayan, Serdar (2012), "2050'ye Doğru Nüfus Bilimi ve Yönetim: Sosyal Güvenlik (Emeklilik) Sistemine Bakış", TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/535, İstanbul.
- Altan, Ömer Zühtü (2011), "Sosyal Politika", Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 900, Eskişehir.
- Aydın, Fazıl (2014), "Avrupa Sosyal Şartı", T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Yayın No 06, Ankara.
- Ayhan, Abdurrahman (2012), "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 41-55.
- Bedir, Eyüp, Özaydın, Mehmet Merve ve Metin, Banu (2013), "Sosyal Politika 1", Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 1589, Eskişehir.
- Bigat, Şevket Güney (2007), "Ülkemizde İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 81, Sayı 1, s. 43-52, İstanbul.
- Boden, Rebecca (2005), "Taxation Research as Social Policy Research", Taxation: An Interdisciplinary Approach to Research, Oxford University Press, s. 105-121, USA-New York.
- Çelik, Abdulhalim (2002), "Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye", Şeker-İş Yayınları, Ankara.
- Çubuk, Ali (1983), "Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik", Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Dilik, Sait (1988), "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 43, Sayı 1-2, s. 41-80, Ankara.
- Ekin, Nusret, Alper, Yusuf ve Akgeyik, Tekin (1999), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılandırma", İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No 1999-69, İstanbul.
- Ersöz, Halis Yunus (2003), "Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü", İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 53, Sayı 2, s.119-144, İstanbul.
- Ersöz, Halis Yunus (2011), "Sosyal Politikada Yerelleşme", İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-99, İstanbul.
- Gerek, Nüvit, Karaca, Nuray Gökçek, Baybora, Dilek ve Kocabaş, Fatma (2013), "İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku", Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No 1776, Eskişehir.
- Gökbayrak, Şenay (2010), "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, s. 141-162.
- Gümüş, Erdal (2010), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler", Seta Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, s. 1-20.
- Gündüz, Yılmaz, Kaya, Mehmet ve Aydemir, Cahit (2012), "Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, s. 37-54, Afyon.
- Güvercin, Cemal Hüseyin (2004), "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, Sayı 2, s. 89-95, Ankara.
- Güzel, Ali, Okur, Ali Rıza ve Caniklioğlu, Nurşen (2012), "Sosyal Güvenlik Hukuku", Beta Yayınları, Yenilenmiş 15. Baskı, İstanbul.
- Güzel, Ali (2005), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 7, Sayı 4, s. 61-76.

- Işık, Halime (2009), "Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 16.
- İzgi, Berna Balcı (2008), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, s. 85-107.
- Kessler, Gerhard (1945), "İçtimai Siyaset", Çev. Orhan Tuna, Gençlik Kitabevi Neşriyat, İhtimai Eserler Serisi, No 3, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul.
- Koray, Meryem (2009), "Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak...", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 4, Sayı 15, s. 19-56.
- Koray, Meryem (2010), "Sosyal Politika", Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Korkusuz, Refik ve Uğur, Suat (2013), "Sosyal Güvenlik Hukukuna Giriş", Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Korkusuz, Refik (2005), "Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasalarında Temel Hak ve Özgürlükler", ABDĞİHE Projesi, 2. Baskı, İzmir.
- Makal, Ahmet (2002), "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963", İmge Kitabevi, Ankara.
- Mumcu, Ahmet ve Küzeci, Elif (2015), "İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri", 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Özdemir, Mustafa Çağlar ve Dura, Oğuzhan (2010), "Sosyal Politika Aracı Olarak Dernek ve Vakıflarda Gıda Bankacılığı", İnsan Hakları Yıllığı, TODAİ Yayınları, Cilt 28, s. 45-66, Ankara.
- Özdemir, Süleyman (2007), "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti", Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2007-57, İstanbul.
- Özşuca, Şerife Türcan (2003), "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 58, Sayı 2, s. 133-152, Ankara.
- Özşuca, Şerife Türcan (2013), "Sosyal Güvenlik", Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2 (SBF), Türk-İş Yayınları, Aydoğdu Ofset, s. 441-456, Ankara.
- Selçuk, Berrin ve Aydoğdu, İlke Bezen (2014), "Anayasal Düzeyde Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimi", Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, s. 45-51.
- Süzek, Sarper (2012), "İş Hukuku", Beta Yayınları, Yenilenmiş 11. Baskı, İstanbul.
- Talas, Cahit (1997), "Toplumsal Politika", İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Talas, Cahit (1992), "Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi", Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Taşçı, Faruk (2013), "Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Sistemi ve Türkiye: Harcamalar Üzerinden Karşılaştırma", Kamu-İş Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s. 59-101.
- Tezgel, Osman (2013), "Sosyal Politika", Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2 (SBF), Türk-İş Yayınları, Aydoğdu Ofset, s. 1-32, Ankara.
- Tokol, Aysen ve Alper, Yusuf (2015), "Sosyal Politika", Ed. Kit., 6. Baskı, Dora Yayınları, Bursa.
- Tuna, Orhan ve Yalçıntaş, Nevzat (2011), "Sosyal Siyaset", Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Tuncay, Can ve Ekmekçi, Ömer (2011), "Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri", Yenilenmiş 14. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Şenkal, Abdülkadir (2007), "Küreselleşme sürecinde Sosyal Politika", Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Yazgan, Turan (1992), "Sosyal Güvenlik Ders Notları", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Zengin, Eyüp, Şahin, Ayhan ve Özcan, Salih (2012), "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları", Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, s. 133-142, Manisa.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Çelik, Aziz (2013), «Sosyal Politikanın Kökleri ve Gelişimi», Ders Notları, <https://azizcelik2013.files.wordpress.com/2013/10/sosyal-politikanc4b1n-kc3b6kleri-ve-gelisimi.pdf>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- Fişek, Gürhan (2008), “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki Yeri (“Genel”i “Yerel”e İndirmek)”, <http://2015.ses.org.tr/2008/02/sosyal-hizmet-ve-sosyal-yardrosyal-politika-arareresindeki-yeri-geneli-yerele/>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- <https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4916>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- <http://urundergisi.com/makaleler.php?ID=1641>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:1:0::NO::>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>, Erişim Tarihi 14.11.2015.
- <http://dosya.isvesosyalguvenlik.com/mevzuat/m137.pdf>, 16.11.2015.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch>, Erişim Tarihi 16.11.2015.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>, Erişim Tarihi 16.11.2015.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15037.pdf>, Erişim Tarihi 16.11.2015.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/26488>, Erişim Tarihi 16.11.2015.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15655>, Erişim Tarihi 16.11.2015.